

بارودۆخی عیراق دواى برپاره نوئییه کهى دادگهی فیدرالیى عیراق

17-05-2022

نووسه ره گان

د. یاسین تهها

کورتیه : ه نویتترین برپاری دادگهی فیدرالیى عیراق دا (2022 /121) که له روژی (15 ی ئایار) ده ریکرد، ئه رک و کاره گانی "حکومه تی کاربه ریکه ر" ی مسته فا کازمی به ته واوی به رته سک کراپه وه.

له نوپترین برپاری دادگه‌ی فیدرالی عیراق دا (2022 /121) که له رۆژی (15 ی ئایار) ده‌ریکرد، ئه‌رک و کاره‌کانی "حکومه‌تی کاربه‌ریکه‌ر"ی مسته‌فا کازمی به‌ته‌واوی به‌رته‌سک کرایه‌وه. برپاره‌که که له شۆیه‌ی ته‌فسیری ده‌ستووردایه و وه‌لامه بۆ داواکارییه‌کی سه‌رۆککۆمار سه‌بارته شروقه‌ی ماده‌ی (64/ دوومه‌ی) ده‌ستوور، ده‌ست و پێی حکومه‌تی کازمی ده‌به‌ستیت و ئه‌رکه‌کانی کورت ده‌کاته‌وه بۆ ئه‌و ریکارانه‌ی که ته‌نیا گه‌ره‌نتی راپه‌راندنی کاری رۆژانه ده‌کهن. به‌و پێیه‌ش، به‌ ده‌ق هاتوووه که ئه‌م حکومه‌ته ناتوانیت هیچ هه‌نگاوێک بنیت که کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئاینده‌ی سیاسی، ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی عیراق هه‌بیت؛ له‌وانه‌ش پێشنیازکردنی پرۆژه یاسا، قه‌رزکردن، دامه‌زراندنی خه‌لک له‌ پله‌ بالاکانی ده‌ولت یان به‌خشینیان له‌ ئه‌رکی خۆیان، یان هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی په‌یکه‌ری وه‌زاره‌ت و فه‌رمانگه‌کان و هه‌روه‌ها سه‌رله‌نوێ دارشته‌وه‌یان.

برپاره‌که‌ی دادگه‌، له‌په‌رله‌سه‌ر ده‌سه‌ڵات زه‌قترین و ئاشکراترین به‌رکه‌وتنی سه‌رۆککۆمار و سه‌رۆکوه‌زیرانه، چونکه به‌هۆی داواکه‌ی سه‌رۆککۆماره‌وه (له 12 ی ئایاری 2022) بوو که حکومه‌ت له‌ په‌ل و پۆ خرا، به‌لام به‌ گه‌رانه‌وه بۆ ورده‌کارییه‌کان، ئه‌وه ده‌رده‌که‌وت که داواکه به‌رزکردنه‌وه‌ی داوا‌ی 44 په‌رله‌مانتاری شیعیه‌ی به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوئاهاه‌نگی"یه که محهممه‌د شیع شیع سوودانی نزیک له‌ مالیکی سه‌رۆکایه‌تی کردوون. هه‌ر له‌ نیه‌وه‌پۆکی برپاره‌که‌شدا، هه‌ندیک پرگه‌ی دیکه هاتوون که ده‌کریت له‌ به‌رزه‌وه‌ندی مسته‌فا کازمی سه‌رۆکوه‌زیراندا بشکێته‌وه، له‌وانه‌ش پارێزبه‌ندکردنی "حکومه‌تی کاربه‌ریکه‌ر" له‌ ئه‌گه‌ری متمانه وه‌رگرتنه‌وه لێی بۆ ئه‌وه‌ی حکومه‌تیکی نوێ به‌ سه‌رۆکایه‌تی جه‌عه‌فر سه‌در جیگه‌ی بگه‌رته‌وه، به‌تایبه‌ت چه‌ند رۆژیکه ده‌نگوباسیکی وه‌ها گه‌رمه که هاوپه‌یمانی سێقۆلی (سه‌در و پارتی و سیاده‌ی سونه‌کان) به‌ که‌لک وه‌رگرتن له‌ ناواخنی ماده‌یه‌کی دیکه‌ی ده‌ستووری (ماده‌ی 61) له‌سه‌ر ئه‌و سیناریۆیه کار ده‌کهن.

له‌پاش ئه‌م برپاره‌ی دادگه‌ی فیدرالی، گه‌وره‌ترین پرۆژه یاسای به‌رده‌ستی هاوپه‌یمانی سێقۆلی "ئاسایشی خۆراک" که له 19 ی ئازاره‌وه حکومه‌ت ناردوووه‌تی بۆ په‌رله‌مان، په‌کی ده‌که‌وت و بودجه‌ی پێشبینیکراوی یاساکه‌ش له‌نیوان 25_35 تریۆن دیناردايه. له هه‌مانکاتیشدا هه‌ر به‌گۆیه‌ی ئه‌م برپاره، حکومه‌ت ناتوانیت بودجه‌ی 2022 ره‌وانه‌ی په‌رله‌مان بکات. به‌م پێیه‌ش، (له‌ دوای 2003 ئه‌وه سێیه‌م جاره (2014، 2022، 2020) عیراق بودجه‌ی سالانه پێشکیش نه‌کردووه، له‌کاتیکدا به‌هۆی به‌رزبوونه‌وه‌ی نرخه‌ی نه‌وت و شه‌ری ئۆکرایناوه پێشبینی ده‌کریت داها‌تی ئه‌م سالێ بگاته 150 ملیار دۆلاره‌بوونی بودجه‌ی کاریگه‌ری خراپ له‌سه‌ر بازار و پرۆژه و ره‌وشی ئابووری هه‌به، چونکه به‌گۆیه‌ی یاسا به‌رکاره‌کان (کارگه‌ری دارایی فیدرالی 6 ی 2019) حکومه‌ت ده‌توانیت ته‌نیا 1/12 ی خه‌رجیه‌ی یاسای 2021 له‌ سالێ نوێدا (2022) خه‌رج بکات، به‌لام له‌ لایه‌کی دیکه‌وه بزیک ده‌ست گراوه‌ی ده‌کات به‌ سولفه و خه‌رجی پێداویستیه‌کانی رۆژانه دابین بکات و قه‌یرانی گه‌رانی چاره‌سه‌ر بکات، له‌گه‌ڵ هه‌ریه‌می کوردستانیشدا ملکه‌چ نابیت بۆ هیچ ده‌قیکی یاسایی بودجه، به‌م پێیه‌ش ریکه‌وتن و لیکه‌یشتن و که‌شی سیاسی و گۆشه‌ره‌کان برپار ده‌ده‌ن که چۆن مامه‌له‌ ده‌کات.

له‌سه‌ر ئاستی سیاسی، برپاره‌که زه‌قترین روونکردنه‌وه‌ی وردی دادگه‌یه له‌باره‌ی چوارچۆیه‌ی یاسایی قۆناخی پاش هه‌لبژاردن که "بنه‌ستی سیاسی" و "بۆشایی حکومی" به‌سه‌ریدا زاله. ته‌نیا دوو ریکه‌ له‌به‌رده‌م لایه‌نه سیاسییه رکه‌به‌ره‌کان ده‌هێلته‌وه که ته‌وانیش؛ په‌که‌م، ریکه‌وتنه بۆ پیکه‌ینانی حکومه‌تی نوێ ئه‌گه‌ر بیانه‌وتیت عیراق له‌ قۆناخی "کاربه‌ریکه‌ر" ده‌ریاز بکهن. دوومه‌، هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی په‌رله‌مان و سازکردنی هه‌لبژاردنیکی نوێیه ئه‌گه‌ر هه‌وله‌کانی ریکه‌وتن به‌یه‌کجاری گه‌یشتنه بنه‌ست، چونکه برپاره‌که هیچ ده‌رفه‌تیکی دیکه‌ی تیدا نییه بۆ چاره‌سه‌ری مامناوه‌ندی، وه‌ک لایه‌ری هه‌ندیک له‌ وه‌زیره‌کان و گۆرینیان له‌زیر سه‌رۆکایه‌تی کازمیدا، یان لادانی هه‌موو کابینه‌که و ریکه‌خۆشکردن بۆ کابینه‌یه‌کی نوێ به‌ ده‌نگی زۆریه‌ی په‌رله‌مان (هاوپه‌یمانی سێقۆلی).

له 26 ی ئازاردا که هاوپه‌یمانی سێقۆلی (رزگاری نیشتمان) به‌ رێبه‌رایه‌تی سه‌در گه‌یشتنه 202 په‌رله‌مانتا له‌ کۆی 220 ی پێویست بۆ هه‌لبژاردنی سه‌رۆککۆمار، به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوئاهاه‌نگی" شیعیه به‌ "هه‌ره‌شه و ئۆفه‌ر" نه‌یانه‌یشت به‌ره‌ی زۆریه‌ بگه‌نه ئامانجی خۆیان، به‌مه‌ش په‌رله‌مان له‌ جیگه‌ی خۆیدا په‌کیکه‌وت. له 15 ی ئه‌م مانگه‌شدا دادگه‌ ده‌سه‌ڵاته‌کانی حکومه‌تی سنوورداری کرد و ده‌رگای له‌به‌رده‌م ئه‌گه‌ری گۆرینی هاوکێشه‌که‌ی داخست. له‌کاتیکدا پێشتر و له‌ مانگی شوباتدا هه‌ر دادگه‌ له‌ وه‌لامی داواپه‌کی سه‌رۆککۆماردا پێشمه‌رجی ئاماده‌بوونی 2/3 ی په‌رله‌مانتاران بۆ هه‌لبژاردنی سه‌رۆککۆمار چه‌سپاند، به‌مه‌ش زۆریه‌که‌ی سه‌در و پارتی و سیاده‌ی سونه‌کان و هه‌ندیک له‌ "سه‌ربه‌خۆکان" به 202 په‌رله‌مانتاره‌وه هیچ واتایه‌کی نه‌ما، له‌کاتیکدا به‌گۆیه‌ی ده‌ستوور بۆ پیکه‌ینانی حکومه‌ت 5+1 به‌سه‌ که ده‌کاته 165 په‌رله‌مانتا.

هه‌ندیک پێیانوايه برپاره‌که‌ی دادگه‌ بۆ شروقه‌ی ده‌سه‌ڵاته‌کانی "حکومه‌تی کاربه‌ریکه‌ر" لۆژیکی و له‌ فه‌له‌کی یاسا و ده‌ستووردان و، به‌بێ مه‌به‌ست ئاو ده‌کهن به‌ ئاشی به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوئاهاه‌نگی" دا. هه‌ندیک دیکه، ده‌گه‌رینه‌وه بۆ دواوه و باس له‌وه ده‌کهن که له‌ سالێ 2010 دا نووری مالیکی نزیکه‌ی 10 مانگ سه‌رۆکوه‌زیرانی کار به‌ریکه‌ر بوو، هه‌موو ده‌سه‌ڵاتیکی به‌کار ده‌هێنا، بۆچی ئه‌م دادگه‌یه سنووری بۆ دانه‌نا؟

راسته دادگه‌ی فیدرالی عیراق ریکه‌کانی چاره‌سه‌ری کورت کرده‌وه بۆ ریکه‌وتن یان دووباره‌کردنه‌وه‌ی هه‌لبژاردن، به‌لام تانیستا هیچ

سزا و رېوشونېنېكى پېشنيانز نه كړدووه بۇ پېشيلكردنى واده دستورپيه كانى ههلبژاردنى سهرۇككۆمار و دهنگدان به حكومت. له بهر قورسى و ناستهنگه كانى بهردهم ههر دوو بژارده كەش، رهنگه لايه نه سياسيه كانى ههر دوولا كه لك له چاوپوشى و "كه مته رخه مى" دادگه و دستوور وه بگرن بۇ پېشيلكردنى واده دستوورى، ههر بهم هۆيه شه وه، ماوه په كى ديكه ش ئەم قۇناخى "نه شه پ نه ئاشتى" يه له نيوان ههر دوو به ره شيعه كه و هاوپه يمانه كانيان به رده وام بېت، به تايبهت كه كارتىكه ره كاريگر و سهره كپيه كانى كه يشتن به ريكه وتن (واشننۆن، تاران، نه جه ف، شه قام) ههر به كه و به هۆكارىك له دهره وهى بازنهى گوشار و دروستكردنى مه ترسى جددىن له سهر لايه نه ركابه ره كان.* ياسين ته ها، شاره زاي كاروبارى عىراقه و ئەم وتارهى به تايبهت بۇ ناوه ندى ليكۆلينه وهى رووداو نووسيوه.